

Tudomány és meditáció

Böszörményi László

Az alábbiakban megkíséreljük megmutatni, hogy a modern tudományos megismerés, minden nagyszerű eredménye ellenére, bizonyos értelemben már „lejár”, hivatását betöltötte. Az embernek most megismerő tevékenységeinek forrása felé kellene fordulnia, ami egészen más, újfajta belső mozdulatokat igényel, amiket összefoglaló néven *modern meditációnak* nevezhetünk. Modern, egyrészt mert a modern ember adott tudati képességeiből indul ki, másrészt mert új tudati képességek létrehozásán dolgozik. És meditáció, mert a tudat szintjének *minőségi* megváltoztatására, emelkedésére törekszik. Ha az ember elindul ezen az úton, teljesen új tudományt is létrehoz majd. Ha nem, akkor a tudomány nem fog megújulni, ellenkezőleg, visszahúzó erővé válik.

A tudomány feladata a tudatfejlődés történetében

Az, amit ma tudománynak nevezünk, a középkori skolasztikus teológiában gyökerezik és onnan hódította meg Európát, Amerikát, és mára többé-kevésbé az egész világot. Ha tudati eredetét keressük, még messzebbre kell visszamennünk:

„A kilencedik századtól – az ilyen időbeli megjelölések természetesen mindig egy átlagot jelentenek; az átmenet fokozatosan jön létre – felragyog az emberi lélekben a személyes-individuális intelligencia. Létrejön az érzés az emberben: a gondolatokat *én hozom létre*. És a gondolatalkotás válik a lelki élet központjává, úgyhogy a gondolkodók az emberi lélek lényegét az intelligens viselkedésben látják. Korábban imagatív elképzelésük volt az embereknek a lélekről. Lényegét nem a gondolatalkotásban látták, hanem a világ szellemi tartalmában való részvételben. A gondolkodásban az érzékfölötti szellemi lényeket gondolta az ember; működésük beleér az emberbe; bele is gondolkodnak... A régi tanítások a *Mihály* névvel illették azt a hatalmat, amiből a gondolatok a dolgokba áramlanak. A nevet megtarthatjuk, és akkor azt mondhatjuk, hogy az emberek egykor Mihálytól kapták a gondolatokat.”¹

Ez azt jelenti, hogy korábban a gondolatok mintegy „kívülről” adódtak az embernek (az emberek többségének), mint ma az észlelés, csak sokkal intenzívebben, és nem személytelenül, hanem, legalábbis sejtették a mögöttük álló szellemi lényeket. Ezért az ember ritkábban téved, de nincs szabadsága, hogy megítélje gondolatait. Nem úgy hatnak rá kényszerítő erővel, mint egy pofon, hanem mondjuk úgy, mint a szülők szava a kisgyerekekre a beszédtanulás korában. A kisgyerekek nincs abban a helyzetben, hogy megkérdőjelezze, amit a felnőttek mondanak neki.

A gondolkodással természetesen az észlelés is megváltozik, az észleletek mögötti fogalmak kényszerítő ereje is eltűnik. Az észlelés ugyan mindig a valóság érzésével jár, ezért az észleleti világot valóságosnak éljük át, sőt a legtöbbször *csak* ezt tekintjük valóságnak. Az észleleti világot továbbra is fogalmak szerint tagoljuk (*amit* látunk, mindig fogalom), de nem világosabbá, hogy a fogalom része-e a valóságnak, vagy csak az ember gondolja hozzá.

---

¹ R. Steiner: *Anthroposophische Leitsätze* (GA 26).

A cikkben előforduló Steiner és Goethe idézeteket Böszörményi László fordította.

Általánossá válik az a képesség, hogy a tudat reflektálni tud saját jelenségeire: beköszönt a – steineri kifejezéssel élve – *tudati lélek* kora². Ezzel egyidejűleg egyre élesebben különvlik az ember „belső” élete, és a természet, amit az ember tudatán „kívülinek” él át. Innentől fogva minden kérdéssé válik, és a kérdések nyomán új lendületet kap a tudomány. A kérdések iránya is megváltozik: az isteni titkok helyett a természet, az ember lelki élete és a kettő kapcsolata felé fordul.

Ezért az, amit ez előtt a kor előtt tudománynak hívnak, még nagyon különbözik attól, amit ma annak nevezünk. Először is sokkal kevesebben foglalkoztak tudománnyal, másodszor egészen más lelkülettel. A görög matematika célja például az isteni bölcsesség keresése (pl. Püthagorasznál), amit gyakorlati célokra fölhasználni (mint Archimédesz tette) halálos bűnnek számít. De amikor az emberek elkezdik gondolataikat a sajátjuknak érezni, észleleteiket pedig a valósággal azonosítani, akkor radikális változás következik be. Ennek egyik közismert és jellegzetes következménye a realisták és nominalisták vitája, pár száz évvel a fent megadott idő (IX. század) után:

„Ettől fogva kifejlődik az emberiségben a gondolati élet. Eleinte bizonytalanok voltak az emberek, hogy hogy is van ez a gondolkodással. Ez a bizonytalanság megjelenik a skolasztikus tanításokban. A skolasztikusok a realisták és nominalisták táborára oszlottak. A realisták – Aquinói Szent Tamás és a hozzá közelállók vezetésével – még érezték a gondolat és a dolog összetartozását. Ezért az emberi gondolatokban valami valóságosat láttak, ami a dolgokban él. Úgy látták az ember gondolatait, mint valóságot, ami a dolgokból a lélekbe áramlik. – A nominalisták erősen érezték, hogy a lélek alkotja gondolataikat. Pusztán szubjektívnek érezték a gondolatokat, amik a lélekben élnek és semmi közük a dolgokhoz. Úgy látták: a gondolatok csak nevek, amelyeket az ember hoz létre a dolgok megnevezésére.”³

A nominalizmus azóta szinte egyeduralgó szemlélet a tudományban, annak ellenére, hogy ennek a legtöbb gyakorló tudós nincs tudatában. Csak az észleleti világot érezzük valóságnak; az, amit az ember – és így a tudós is – „hozzá gondol”, az talán igaz, talán nem, mindenesetre nem tartozik a megfigyelt (észlelt) jelenség lényegéhez. Se az ember gondolata, se esetleges magasabb, teremtő lényeké, amelyektől a tudomány amúgy is minden erővel igyekszik megszabadulni. Hogy miért? Mert már nincs tapasztalása az ember fölött álló intelligens lényekről, és Istent ezért „fölösleges hipotézisnek” tekinti (William Occam, a nominalisták egyik vezéralakja). Ezzel a tudomány több alapvető ellentmondásban találja magát.

Az egyik, hogy azzal, hogy a természetet véletlen események termékének tekinti, vagyis lényegében értelmetlennek tartja, és mégis kérdéseket tesz fel rá vonatkozóan. Egy értelmes kérdésre csak értelmes válasz lehet elfogadható: honnan jöjjön ez egy értelmetlen természetből? Ehhez értelmes lényeket kellene feltételezni a természet mögött – de éppen ezt akarja a természettudomány elkerülni.

A következő ellentmondás az ok-okozati láncok természetében van. Amint megtaláltuk valaminek az okát, ismét rákérdezhetünk, hogy ezt mi okozta: ok → okozat → ok → okozat → ok... a végtelenségig. Valójában hátrafelé haladunk ebben a láncban; minden okozatot megelőz egy ok – de a lánc kezdetén mi áll? Egy „ős ok”, mint pl. az „ősrobbanás”. Amire máris föltehetjük a kérdést: és azt mi okozta? Ebből a végtelen láncból csak egy irányban van kilépés: ha a lánc kezdetén egy intelligens, öntudattal rendelkező lény áll, aki a láncon kívül, felül áll,

---

² Ld. pl. Rudolf Steiner: *Theosophie*, GA 9.

³ Ld. az 1. lábjegyzetet.

aki képes *kezdésre*. Minden egyéb ok nélkül, azért mert így akarja. Az „ős ok” nem mi, hanem ki. Erre azonban, mint már mondtuk, a természettudomány nem akar rákérdezni.

További ellentmondás, hogy a valóságnak tekintett észleleti világ sincs megfigyelő nélkül. Hiába az az érzésünk, hogy az észleleti világ nélkülünk is létezik – az az észleleti világ, amiről az ember beszél, mindig a már általa – tudatosan vagy spontán – megismert világ. Ezért a tudomány igénye az objektivitás iránt nehézségekbe ütközik: a szubjektum mondja meg, hogy mi az objektív. Más szavakkal: az ember úgy akarja megismerni a természetet – beleértve saját fizikai, biológiai lényét is –, hogy „kifelejtí” a valóságból a megismerőt, vagyis önmagát. Ezt az ellentmondást ugyan már sokan észrevették, például a konstruktivizmusban, de kiutat nem nagyon talál senki, amíg észre nem veszi, hogy ehhez merőben új tudati mozdulatra lenne szükség – a modern meditáció mozdulatára.

Kinek volt igaza, a realistáknak vagy a nominalistáknak? A kérdés nehezebb, mint hinnénk. Ha a gondolkodás „posztulál” egy absztrakt Isten fogalmat, akkor jogos a kritika, ami elveti ezt. Ez nem segít se a világ, se önmagunk megértésében. Ezért a kérdés inkább úgy merül fel: lehet, hogy noha ma általában az az érzésünk – ellentmondás ide, ellentmondás oda –, hogy a nominalistáknak volt igazuk, a realistáknak is igazuk volt, mert másképp élték át a világot, mint a mai ember? Lehet, hogy arról van szó, hogy elvesztettük azt a képességet, hogy gondolatainkat visszakövessük odáig, ahonnan erednek, mondjuk Mihályig? Nagyon sok példa van arra, hogy az emberiség számos képességet elveszített az évezredek során. Gondoljunk például az építészet vagy a gyógyászat mai ésszel felfoghatatlan eredményeire az antik korban, de még a középkorban is. Ezek arra utalnak, hogy az emberiség korábban olyan érzébeli képességekkel rendelkezett, ami „megmondta” neki egy épület helyes arányait vagy egy gyógyfű hatását. Miért veszít el az emberiség képességeket? Mit nyer cserébe?

Először is kíséreljük meg elképzelni: mit jelentett a nominalizmus azoknak, akik képviselték. Mindenekelőtt: szabadságot. Ha a gondolatok nem hatnak ránk kényszerítő erővel, ha magunk alkotjuk és aggatjuk rá a világra, akkor mindent lehet és mindent szabad: „... találtam egy kis kolostort, oda vettem be magam. Ott olvastam Duns Scotus és William Occam írásait, és később Nicolaus Cusanust is. Ezért nem lep meg itt semmi különösebben – nézett körül a tájon: az út menti fásoron, a benzinkutakon, a magasfeszültségű vezeték oszlopain, a vasúti síneken. – Universalia sunt nomina – húzta mosolyra a száját Lord Glouster. – A fogalmak csupán szavak, érti, ha az ember ebből indul ki, azt csinálhat a reáliákkal, amit akar, a többi már jön magától. – És akkor meg lehet változtatni a világot – bólintott a doktor.”⁴

Mihály arkangyal a IX. században tesz egy lépést hátra, amivel a gondolat elveszti isteni fényét és erejét, és sajátunkként merül fel a lélekben. A gondolkodás ugyan megtartja univerzális mivoltát – hiszen, ha nem így lenne, nem értenénk egymást, még félreértés se lenne lehetséges –, de ezt már csak tudjuk, nem tapasztaljuk. A gondolkodás legyengül – mert lefékeződik az általa kiváltott agyfolyamaton –, de ennek eredményeképpen nem hat az emberre kényszerítő erővel. Egyénileg gondolkodunk, és ezzel minden gondolkodási aktusban belépünk egy univerzális elembe. Mindezt azonban nem tapasztaljuk, a tapasztalat tárgya csupán a folyamat eredménye, a gondolat. A szabadság érzése egy ideig mámorítóan hatott az emberekre, ami szinte robbanásszerűen jelenik meg a reneszánszban, mind a művészetben, mind a tudományban. Ebben látszik a tudomány küldetése az emberi tudatfejlődésben: függetlenné válni minden tekintélytől, korlátlan bizalommal fordulni a saját megismerési képességeink felé.

---

⁴ Alfred Andersch: *Lord Glouster megbízatása*. (Scholz László fordítása.) (A novellában az ifjú Lord Glouster, Szent Johanna kortársa és „titkos megbízatásának” egyik hordozója, megjelenik a mai, modern világban.)

„A léleknek természetes bizalma van a gondolkodáshoz”⁵ – ez a modern ember mai, kiinduló helyzete. A kérdés, hogy mit kezdtünk eddig ezzel a helyzettel, és különösen, hogy mit kezdünk vele a jövőben?

Modern-e a modern tudomány?

A felsorolt három ellentmondáshoz jön még egy negyedik, ami a gondolkodás „múlt” jellegében áll, ahogy Steiner ezt *A filozófia szabadsága* c. művében ábrázolja. A gondolkodás szabad, de képes-e mindenre? Ha azt mondjuk nem, akkor ellentmondásban vagyunk, mert honnan tudhatná ezt egy olyan gondolkodás, amelynek határai vannak? Ha azt mondjuk igen, ez ellentmond mindennapi tapasztalatainknak. Honnan jön ez az ellentmondás (még további, hasonlóak társaságában)? Onnan, hogy a közönséges gondolkodás (ebben az értelemben a tudományos gondolkodás is „közönségesnek” számít) mindent meg tud ismerni – kivéve saját magát. Ha saját maga felé fordul, kénytelen észrevenni, hogy amire észreveszi magát, már éppen lezajlott. Amit éppen gondolok, valójában már gondoltam is, már meg is fogalmaztam, már túl is vagyok rajta. Ezért nevezi Steiner a közönséges gondolkodást múlt jellegűnek, vagy néha „halottnak” is: csak saját termékeit, múltját, „holttestét” ismeri: jelenét nem. Fogalmainkban nincs élet, ezért szabadon hagynak bennünket, de nem is alkalmasak másra, mint az élettelen természet tanulmányozására. Ha gondolkodásunk más irányba fordul, azt is csak élettelen, absztrakt fogalmakkal tudja közelíteni, mert másra nem képes. Ha pl. az élet, vagy az emberi lélek jelenségeivel foglalkozik, azokat is előbb „meg kell ölnie” – absztrakt fogalmakkal kell leírnia – ahhoz, hogy foglalkozhasson velük. Az absztrakt fogalom jellemzője, hogy nem a jelenségből olvassuk ki, hanem valóban „kívülről” aggatjuk rá a világra. Ma már ezt a különbséget is nehéz megérteni – mert szinte nem is ismerünk mást, mint absztrakt fogalmakat. Képzeljük el a különbséget aközött, hogy valaki jelen van egy koncerten, vagy a róla szóló kritikát olvassa. Körülbelül ez a különbség az élő és az absztrakt fogalom között.⁶

Goethe éppen az absztrakció ellenkezőjét kereste természettudományos tevékenységében. Nagyon alaposan tanulmányozta az általa vizsgált jelenségeket, de visszatartotta a túl korai ítéletet, a koraszülött absztrakt gondolatokat. Kivárta, amíg a jelenség szólítja meg. Így „érezte” ki az ősnövény ideáját, ami nem absztrakció, hanem olyan idea, ami él. Él, nemcsak a növényben, hanem a megfigyelőben is. Ezt írja egyik levelében Charlotte von Steinnek:

„Ezenkívül el kell neked árulnom, hogy egész közel vagyok a növények szaporodásának és szervezetének titkához, és hogy ez a lehető legegyszerűbb minden elgondolható között. A nappolyi ég alatt a lehető legszebb megfigyeléseket lehet végezni. Minden kétséget kizáróan és teljesen világosan megtaláltam a titok magvát, a leglényegesebb pontot, és az összes többit is látom már nagyban-egészeben, csak néhány kérdést kell még tisztáznom. Az ősnövény lesz a világ legcsodálatosabb teremtménye, amiért maga a természet is irigyelhet majd. Ezzel a modellel és a hozzátartozó kulccsal az ember a végtelenségig találhat ki növényeket, amelyeknek következetesnek kell lenniük, vagyis: ha nem is léteznek, létezhetnének, és nem ám valamilyen költői vagy festői árnyképek és látszatok, hanem belső igazságuk és szükségyszerűségük van. Ugyanez a törvény alkalmazható lesz minden másra is, ami csak él.”

⁵ Rudolf Steiner: *Die Schwelle der Geistigen Welt*. Magyarul: *A szellemi világ küszöbén*, 1. fejezet. GA 17.

⁶ A régi kultúrákban (pl. a régi görögöknél) még a számok se voltak absztrakt fogalmak. Az *egy*, a mindent magába foglaló egység isteni száma, míg a *kettő* az egység megbomlásának ördögi száma (innen a kétség és a kétségbeesés). A számítógép nem ilyen számokkal dolgozik, benne a számoknak nincs minőségük – ezért feltalálása arra a korra esik, amikor az ember már elvesztette az ilyen minőségeket.

Ez a szinte költői hevület jól mutatja, hogy mennyire elevenen élt benne ez az idea. Azt is meg kell azonban értenünk, hogy ez az élet nem az idea tartalmára, hanem minőségére vonatkozik. Vagyis, az ősnövény, vagy a növények metamorfózisa is absztrakttá válhat, ha pl. csak úgy idézgetjük. Egy fogalom csak akkor él, ha sikerül magunkban is megeleveníteni – a meditáció segítségével (ld. később). Különbön ugyanolyan absztrakttá, halottá válik, mint az olyan fogalmak, amelyek már születésükkor is azok voltak. Ez minden élő eszmére vonatkozik. A Steiner műveiben olvasott fogalmak is csak akkor élnek, ha feltámadnak a meditatív olvasóban. Különbön csak betű és szó marad belőlük, mint hamu a láng után.

Ez érthetővé teszi azt is, hogy miért rója fel a fiatal Steiner kora tudományának, hogy elvesztette a „bátorságot a gondolkodáshoz”⁷. Megkérdezhetné az ember: miért kellene a gondolkodáshoz bátorság? Az absztrakt gondolkodáshoz nem is kell. De ahhoz a gondolkodáshoz, amely élő fogalmakat is be tud fogadni, nagyon is kell. Egy élő fogalom azt jelenti, hogy megjelenik valami tisztán szellemi a tudatban (nem az észleleti világban), ami *valóban él*. Ez előkészület nélkül a modern emberben patológikus esetté válik, és jogos riadalmat idéz elő. A tudati iskolázás célja az, hogy fölkészítsen arra, hogy tudatunkban merőben új élő és érző minőségek jelennek meg. *Ehhez* kell a bátorság.

Az absztrakt gondolkodás további jellemzője, hogy csak részben vált szabaddá, és visszariad saját szabadságának következő lépésétől. Inkább továbbra is a végtelenségig menő részletességgel foglalkozik az elemeire bontott világ tanulmányozásával, de nem veszi észre, hogy ezzel már rég retrográd mozdulatokat tesz. Nem a jövő új mozdulatain dolgozik, hanem a régieket folytatja. A kérdés a gondolkodás működésére vonatkozóan ugyan természetesen fölmerül – nagyon is –, de jellemző módon a gondolkodást az agyműködés megértésén keresztül akarják megérteni, mert a gondolkodást az agyműködés eredményének tartják. Ha azonban a gondolkodás valóban az agyműködés – egy természeti folyamat – eredménye lenne, akkor az „igazság” teljesen elvesztené értelmét, beleértve az agy kutatás által felfedezett igazságokat is. Egy természeti folyamat eredménye se nem igaz, se nem hamis, hanem olyan, amilyen. És különben is, mi értelme van annak, hogy az agyműködés megismeri az agyműködést? A saját agyműködésemet ki érti? Én, vagy az agyműködésem? Kié? Ezt az – immár ötödik – ellentmondást végképp nem nagyon akarja észrevenni senki. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az agyműködés tanulmányozása ne lenne nagyon érdekes és értékes tudományos tevékenység. Csak balgaság lenne azt hinni, hogy megválaszolhatja a tudat alapvető titkait. Éppen ellenkezőleg: mennél többet tudunk az agy működéséről, annál világosabbá válik – kellene, hogy váljon –, hogy itt nem találjuk meg a gondolkodás forrását. A helyes kérdés az lenne: ki gondolkodik? Nagyon különös helyzet alakult ki. Steiner leírása szerint az istenség (Mihály) visszalépett; átengedte az embernek a kezdeményezést a gondolkodásban. Most mit tesz az ember? Továbbra is az az érzése, hogy a gondolatai a sajátjai, de mégis visszamenekül egy rég elmúlt mozdulatba. Elszalad a felelősség elől, és megpróbálja átadni egy biológiai mechanizmusnak. Esetleg egy gépnek. Nem fogadja el az isteni ajándékot, és mivel már nem éli át a valós helyzetet, mechanizmusokat és gépeket tesz az istenség helyébe. Ha megértené saját szerepét a gondolkodásban, ma is megtalálhatná az istenség működését benne.⁸

---

⁷ Rudolf Steiner: *Einleitungen zu Goethes Naturwissenschaftlichen Schriften*, GA 1.

⁸ „Nem én gondolkodom csupán, hanem [valaki] bennem gondolkodik.“ Ez a mondat *A szellemi világ küszöbén c.* könyvből, ennek a működésnek meditatív tapasztalására hívja az olvasót. A bennem gondolkodó lény nem csorbítja szabadságomat. Éppen fordítva: csak szabad lény tudja elviselni másik szabad lény jelenlétét a tudatában.

Steiner több helyen is szól az „*ahrimáni lényekről*”, akik meg akarják szerezni maguknak az ember gondolkodási erejét. Ez a kérdés igen messzire vezet, de az könnyen belátható, hogy ha az ember nem gondoskodik saját képességeiről, akkor kiteszi magát annak, hogy ezeket más szerzi meg. Ehhez társul az a jól látható világméretű erőfeszítés, hogy személytelen, mesterséges intelligenciát hozzanak létre a számítógépben. Ezt ugyan számos gyakorlati érv is indokolja, mégis szinte lehetetlen nem észrevenni (mégis kevesen veszik észre), hogy ebben a józan ész számára megmagyarázhatatlan erők és szenvedélyek működnek. „Mihály azt is látja, hogy egyre nagyobb a veszély, hogy az emberiség behódol az ahrimáni hatalmaknak. Tudja, hogy a *maga számára* mindig lába alatt tudja tartani Ahrimánt; de vajon az ember számára is ott tudja-e tartani?”⁹

Tegyünk egy kis kitérőt az egyik legutóbbi tudományos áttörés irányában, ami nagyon foglalkoztatja a közvéleményt („machine learning”, „deep learning” és „big data” címszavak alatt). Már évtizedekkel ezelőtt fölmerült a gondolat az ún. mesterséges intelligencia kutatásban, hogy mivel úgyse tudjuk, hogy hogyan gondolkodunk, és ezért a gondolkodás funkcionális modellezése mindig újra kudarcba fullad, mi lenne, ha ehelyett az agy működését próbálnánk meg modellezni, sőt, számítógépes modelljét meg is építeni. Így jött létre a számítógépes neurális hálózatok elmélete és gyakorlata. Nagyon leegyszerűsítve úgy lehetne leírni, hogy az agy bizonyos területein, egy adott „input” hatására egy adott neuronhálózati konfiguráció jön létre, mint „output”. Hasonló inputok hasonló, de az inputnál egyszerűbb, output-konfigurációkhoz vezetnek. Egy hasonlattal élve, ha egy neuronhálózat hasonlóan, de nem azonosan kinéző „A” betűk és „B” betűk sorozatát kapja inputként („trenírozzuk” A és B betűk felismerésére), akkor az A betűk hatására kialakuló output-konfiguráció jól megkülönböztethető a megfelelő B-konfigurációtól, mert minden „A” eléggé különbözik minden „B”-től. Ezzel modellezni lehet az emberi tanulást, és az emberi intelligencia egyik legnagyobb teljesítményét, a „hasonlóság” felismerését. Korábban az volt a felfogás, hogy a gép csak azonosságot tud felismerni, hasonlóságot nem, vagy csak nagyon kezdetleges szinten. Az elmúlt években ez az elmélet jelentősen továbbfejlődött azáltal, hogy a mesterséges (computerben utánozott) neurális hálózatokat összekapcsolták több szintű, ún. „mély” hálózatokba – innen a közismert „deep learning” elnevezés. Amit az egyik szint „megtanult”, továbbadja a következőnek Ezek az ún. „convolutional neural network”-ök (CNN-ek) a korábbiaknál sokkal pontosabban működnek. Egy jól „trenírozott” CNN pl. pontosabban tud felismerni bizonyos rosszindulatú daganatokat az emberi kötőszövetben, mint az átlagos orvosi diagnózis. Ez a valóban meghökkentő eredmény fölveti a kérdést: milyen joggal mondjuk akkor, hogy az orvos gondolkodik, de a nála jobban diagnosztizáló CNN nem. A válasz pedig egyszerű: végső soron mindig egy ember áll a lánc elején és a végén is. Az elején, aki a trenírozást vezérli, a végén, aki kiértékeli. A CNN lehet jobb az orvosi átlagnál, de nem a legjobb orvosi teljesítménynél – mert ennek az eldöntésére megint csak orvosra van szükségünk. Ha ezt végiggondoljuk, föl se merül, hogy a gép gondolkodik. Mintákat („pattern”-eket) hasonlít össze és értékeli ki előre megadott statisztikai eljárásoknak megfelelően, pontosabban és gyorsabban, mint az ember. De érteni semmit sem ért az egészből, mert érteni csak *valaki* érthet. Aki ezt kétségbe vonja, maga se gondolja komolyan, hiszen közben nagyon jól tudja, hogy saját gondolatait önmagának meg kell értenie. És nem egy géptől kérdezi meg, hogy megértette-e őket. Vagyis a machine learning lehet nagyon hasznos technika, de egészen másképp működik, mint az emberi gondolkodás. Gyorsabb és pontosabb lehet, de nem *ért*.

---

⁹ Rudolf Steiner: *Anthroposophische Leitsätze*, 26.10.1924. GA 26

A technika önmagában még nem lenne elég ahhoz, hogy eltántorítsa az embert továbbfejlődésétől. Az igazi baj abból fakad, ha egyrészt tévesen interpretáljuk az eredményeket, másrészt a technika bővületébe esünk. Ez utóbbi egyre inkább beteges formákat ölt, ami gyakran a fizikai test megbetegedésében keres kiutat. Ezen nem segít a tudomány- és technika-ellenesség – ami egyébként általában szintén ahrimáni eredetű. Önmagunkat kellene meggyógyítanunk, akkor helyére tudnánk tenni, „meg tudnánk szelídíteni” a technikát. „Ha vágyaidat megölköd: kísértetként visszajárnak. Ha vágyaidat megszelídíted: igába foghatod őket és sárkányokkal szánthatsz és vethetsz” – írja Weöres Sándor a Teljesség felé c. írásában.

Ha követem a még tisztán működő érzést, amely azt mondja, hogy a gondolataimat én gondolom, akkor is, ha nem tudom, hogy ezt hogy csinálom, akkor azt kellene megkérdeznem magamtól, hogy fejlődésem következő lépéseként meg tudom-e *tapasztalni* a gondolkodás rejtett „hogyanját”? Ha tudom tapasztalni gondolkodási folyamatom eredményét, múltját, miért ne tapasztalhatnám folyamatát, jelenét? Miért nem tapasztalom eleve? Éppen azért, amit korábban leírtunk: mert a gondolkodás legyöngült, folyamatában tapasztalhatatlanná vált annak érdekében, hogy szabaddá váljék. Ez képessé tesz bennünket arra, hogy teljesen *tisztán* gondolkodjunk. Ez különösen jól érvényesül a matematikában. És ez az oka annak is, hogy az összes tudomány törekszik minél több elemet bevonni a matematikai leírás hatókörébe (ezért nevezi Husserl a fizikát a modern kor „győztes tudományának”¹⁰). A tiszta tudományos gondolkodás nagyon jó előiskolázás a tudat továbbfejlesztése érdekében. De a természetre és az emberre csak korlátozottan alkalmazható, mert ott is matematikát alkalmaz (pl. a biológia és a pszichológia egyes ágaiban), ahol az absztrakció, amit a matematika megkövetel, a lényeg rovására megy. A tiszta ráció nemcsak arra – és elsősorban nem arra – való, hogy a végtelenségig részletezze a múlt, halott világ jelenségeit, hanem mindenekelőtt arra, hogy észrevegye azt az új és mindennél fontosabb lehetőséget, hogy az ember figyelme megfordulhatna, és rákérdezhetne a saját forrására. Elkezdhetné kialakítani azokat a képességeit, amelyekkel tapasztalni tudja mind gondolkodása, mind észlelése *aktuális jelenét*. Ez lenne a gondolkodás megváltása, és az ember belépése a teremtő lények sorába.¹¹ Amíg ez a fordulat nem következik be, a tudomány nem tud megújulni, csak fut tovább lendületből. Érdeklődése a világ megértésétől egyre inkább hasznos technikák létrehozása felé fordul. A „theory mode”-tól a „performance mode” felé, ahogy Joseph Weizenbaum, a mesterséges intelligencia egyik úttörője, és később egyik legelszántabb kritikusja írta a *Computer Power and Human Reason* c. könyvében. A természet mögötti isteni akarat megértésének keresése helyére a természet minél hatékonyabb kihasználása lép. Ez részben jólétet és mindenekelőtt sok kényelmet hozott eddig, legalábbis az emberiség egyik részének. De az ember tudatfejlődése szempontjából a tudomány már régóta nem modern („korszerű”), új és úttörő, hanem bizonyos értelemben a múltba fordul és gyakran pusztító erők szolgálatában áll. Meg tud-e újulni a tudomány, és ha igen, mi kell ehhez?

---

¹⁰ Edmund Husserl: *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*.

¹¹ Georg Kühlewind: *Die Erneuerung des Heiligen Geistes*. Magyarul: *A Szent Lélek megújítása* – letölthető a Georg Kühlewind Alapítvány honlapján:

<http://kuehlewind.org/hu/component/phocadownload/file/151-a-szent-lelek-megujitasa>.

Egy szelíd tudomány felé

G. Kühlewind szellemes és mélyértelmű hasonlatban szemléltette a „modern” tudomány alapvető problémáját.¹² Képzeld el, hogy egy idegen bolygóról tudósok érkeznek hozzánk, akik nagyon hasonló tudománnyal rendelkeznek, mint mi, csak éppen nem ismerik az írást és a könyveket. Egy ilyen tudós csoport bekerül egy könyvtárba, és elkezd hipotéziseket felállítani arról, hogy ez az egész mire való lehet. Az egyik hipotézis mondjuk az, hogy a könyvek szúnyogok agyonütésére valók. A hipotézis ugyan nem hangzik rosszul, de nem igazán meggyőző, mert a könyvek kissé ügyetlen eszköznek bizonyulnak. A következő feltételezés, hogy építőelemek, falat lehet belőlük építeni. Ez sem meggyőző, ami azonnal kiderül, amint nedvesség éri könyv-falunkat. És ekkor jön a korszakalkotó ötlet: tüzelőanyag. A hipotézisre azonnal alkalmazzák a tudományelmélet által megkövetelt bizonyítást: és íme, a könyvek remekül égnek. A hipotézis igazolódott, és érvényes teóriává lépett elő, hurrá. Ami figyelemreméltó: a hipotézis *valóban* nem hamis. Csak éppen elmegy a lényeg mellett. Éppen úgy, mint a természettudomány. Mert a könyvek – mint mindenki tudja – arra valók, hogy olvassuk őket. És a természetet? Lehet, hogy a természet is arra való? Ha így van, jelenleg épp az ellenkezőjét csináljuk. Mert eszünkbe se jut, hogy olvashatnánk a természetet. Vagy ha mégis, akkor fogalmunk sincs, hogy hogyan kellene olvasnunk. Nem ismerjük azt a „nyelvet”, azt a teremtő szót, szólás-módot, ahogy a természetet teremtették. A kérdés tehát ez: ha nem ismerjük, nem is ismerhetjük? Vagy képes lenne az ember megtanulni a természet nyelvét?

Persze, hogy meg tudja tanulni, csak ehhez merőben új megismerési módokat kellene megtanulnia, ami azt is jelenti, hogy magának az embernek alapvetően meg kellene változnia. Ezt fordítva is nézhetjük: az ember megváltozása a fő cél, és a természet olvasása, az új tudomány, ennek egyik következménye lenne. Az ember fejlődésében eljutott arra a pontra, amikor reflektálni tud tudatára. Ez azt is jelenti, hogy felelőssé válik érte.¹³ Felelőssé válik önmagáért, a többiekért és a természetért. Föl kellene ébrednie, tapasztalóként kellene megjelenie a saját jelenében. Ez nem időbeli jelen, hanem az aktuális tudati folyamat élő jelene, ami még nem lépett be a térbe és időbe – az örök jelen. A gondolkodási folyamat jelene, mielőtt gondolat válik belőle, az észlelési folyamat jelene, mielőtt észlelet válik belőle. Ezt a jelent általában nem vesszük észre – alszunk benne. De az ember megérett arra, hogy fölébredjen a saját jelenére. Az ehhez vezető út a *tudati iskolázás*, amelyben a koncentráción és a tudati szokások feloldásán keresztül eljuthatunk a modern meditációhoz, a „megüresedett” – minden ismert képtől és fogalomtól mentes –, tiszta, folyékony figyelem létrehozásához. Ebben a figyelemben megszűnik a megismerő és a megismert tárgy kettőssége: a dualisztikus tudat monisztikus tudattá alakul a gyakorlat során. Ha ez a figyelem olyan intenzívvé válik, hogy átlátszóságában is megismeri önmagát, akkor föllobban az igazi Én, aki nem terméke, hanem forrása az ember képességeinek. És aki így tapasztalja az igazi Ént, az ismét elkezd legalábbis megsejteni a jelenségek mögötti teremtő lényeket. Úgy is mondhatnánk, hogy meghaladjuk a bennünk lévő spontán nominalizmust, és (ismét) realistává válunk.

---

¹² Ld. pl. Georg Kühlewind: *Die Logosstruktur der Welt*. Magyarul: *A világ Logosz struktúrája*, Kláris Kiadó.

¹³ Ld. Georg Kühlewind: *Vom Normalen zum Gesunden*. Magyarul: *A normálistól az egészségesig*. Kláris Kiadó

A modern meditáció gyakorlatára itt helyhiány miatt nem térünk ki, erre vonatkozóan részletes irodalom áll az olvasó rendelkezésére.¹⁴ De egyetlen szempontra szeretnénk kitérni.

Ez az új mozdulat azért olyan nehéz, mert alapvető ellentmondást hordoz. Ha nem törekszünk rá, nem jutunk sehova, csak folytatjuk a múlt tudat életét. De ha törekszünk rá, akkor épp ez a törekvés válik akadállyá, útban vagyunk saját magunknak. Törekedni kell, gyakorolni kell, de egyszer csak el kell tudnunk engedni mindent, meg kell nyitni magunkat. Ehhez egy új, *szelíd* akaratra¹⁵ van szükség. Olyan akaratra, ami nem akar magának semmit. Megvalósítja a „legyen meg a Te akaratod” mozdulatát. Itt nem segít se trükk, se technika, csak a teljesen önzetlen, tiszta szeretet. A másik ember, a világ, és az új világ, az új teremtés¹⁶ irányában. Ezért lehetne az új tudományt szelíd tudománynak nevezni. A szelíd akaratból fakadó tudomány nem pusztítaná a természetet, hanem olvasná – és elkezdene továbbírni. Nem a mostani tudomány halott fogalmaival dolgozna, hanem új, élő és érző fogalmakkal, amelyeket a természetben – és az emberben – meglévő, de rejtett élet- és érzésfolyamatok lobbantanak fel a megismerő emberben.

Ez a tudomány egyszerre tenné teljessé a megváltást az ember és a természet számára. Mert a megváltás *lehetőség*, és az teheti teljessé, ha az ember magára veszi felelősségét. A mai tudomány számára teljesen idegen az a gondolat, hogy az ember felelős a természetért, mert a törvények alatt álló természetnek köszönheti azt a – nemcsak fizikai, hanem mindenekelőtt szellemi – talajt, amelyen állva öntudatra ébredhet. Ha tudata nem gyöngülne le a fizikai testben kiváltott folyamatokon (mint pl. a gondolkodás által kiváltott agyfolyamatokon), akkor nem tudna ráébredni saját, szabad mivoltára. De ha ez megtörtént, akkor jóvá kell tennie az áldozatot, amit a természet formákba rögzült léte jelent. Az embernek nem az lenne a dolga, hogy kifacsarja és elpusztítsa a természetet, hanem, hogy olvassa, megértse, kioldja a törvény alatti megkötöttsége alól, és visszavezesse eredeti, szellemi állapotába. Beleértve saját természeti mivoltát is – ez lenne a „test feltámadása”, metamorfózisa „romolhatatlan” testté¹⁷.

Goethe látta ezt a dimenziót is: „Ha az ember egészséges természete egészként működik, ha úgy érzi magát a világban, mint egy nagy, szép, méltóságteljes és értékes egészben, ha a harmonikus gyönyörködés tiszta, szabad elragadtatásra juttatja, akkor a világmindenség, ha érzékelné tudná önmagát, felujjongna örömeiben, hogy célhoz ért, és megcsodálná saját létének és lényegének tetőpontját.”¹⁸

Amíg a tudomány a dualisztikus tudat talaján marad, amíg ragaszkodik az absztrakt gondolkodás fogalmaihoz, addig az „újszerűség” a tudományban csak absztrakt fogalmak egyre bonyolultabb kombinációjában áll. Ez nem igazi megújulás, sőt elfedi az ember elől a tudati megújulás lehetőségét. A legtöbb ember mélyen magában hordja a vágyat, hogy megújítsa önmagát, és ezzel új fényben lássa a világot is. A vágy azonban önmagában nem elég, tennie is kellene valamit. El kellene indulnia a tudat megújításának útján. Szabad akaratából és szeretetből. Nem holnap, nem is ma. Most.

---

¹⁴ Georg Kühlewind lényegében összes könyvében szól erről. Kezdknek különösen ajánlott a fenti könyv (13. lábjegyzet). R. Steiner is majdnem minden művében kitér erre, de különösen részletesen a *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?* (GA 10) c. könyvben, amely azonban nem kezdknek szól. Ezenkívül ld. a szerző több írását a meditációról és a gyakorlásról: <http://www-itec.aau.at/~laszlo/Antr/>.

¹⁵ Georg Kühlewind: *Der sanfte Wille*.

¹⁶ Georg Kühlewind: *A Szent Lélek megújítása*.

¹⁷ *I. Korintusi levél, 15:53*: „Mert szükség, hogy ez a romlandó test romolhatatlanságot öltson magára, és e halandó test halhatatlanságot öltson magára.” (Károli Gáspár fordítása.)

¹⁸ Johann Wolfgang von Goethe, *Sprüche in Prosa*.